

ΜΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΜΕ ΤΟΝ GEORGES DUBY¹

Enrico Artifoni

Enrico Artifoni: *Το σωστό είναι να ξεκινήσουμε από ένα κείμενο. Τον Μάιο του 1979, στο ιταλικό περιοδικό Alfabeta, ο Umberto Eco έκανε μια κριτική παρουσίαση του βιβλίου σας Les Trois Ordes ou l'imaginaire du féodalisme, που είχε δημοσιευθεί την προηγούμενη χρονιά. Αυτή η ίδια βιβλιοκριτική έπαιρνε επίσης υπόψη έργα του Roland Barthes και του Michel Foucault. Διαβάζοντάς την, η θέση του Eco μου φάνηκε σαφής: μιλούσε για τρεις διαφορετικές προσεγγίσεις (σημειωτική, φιλοσοφική, ιστορική) της σχέσης ανάμεσα στην εξουσία και τις λέξεις. Θα είσαστε διατεθειμένος να ορίσετε κατ' αυτών τον τρόπο το έργο σας Les Trois Ordres;*

Georges Duby: Τα ερωτήματα που θέτουν ορισμένοι σχετικά με τα έργα που έχω γράψει συχνά με εκπλήσσουν. Με κάνουν να ανακαλύπτω ορισμένους δρόμους που ακολούθησε η σκέψη μου τους οποίους δεν είχα συνειδητοποιήσει. Εν πάση περιπτώσει, όσον αφορά την ερώτηση που μου κάνετε, θα απαντήσω κατ' αρχάς ότι είμαι ιστορικός και ως εκ τούτου η πρώτη μου προσέγγιση είναι ιστορική. Προσπαθώ να καταλάβω εδώ και χρόνια πώς ήταν οργανωμένη η φεουδαλική κοινωνία. Στο βιβλίο αυτό, το *Les Trois Ordres*, προσπάθησα να κατανοήσω την εξέλιξη (λέω εξέλιξη, η προσέγγιση είναι ιστορική) μιας αναπαράστασης της ιδανικής κοινωνίας, μιας εικόνας. Εντόπισα λοιπόν τα ίχνη αυτής της εικόνας. Κυρίως μέσα σε κείμενα. Απέσπασα και επεξεργάστηκα φράσεις, σύνολα λέξεων. Πάσχινα να κατανοήσω το νόημά τους. Από την άποψη αυτή η προσέγγιση έγινε σημειωτική. Όσο για τη φιλοσοφία, είναι κάτι εντελώς διαφορετικό, δεν διατείνομαι διόλου ότι είμαι φιλόσοφος.

E. A.: *Ακόμα ένα κείμενο Στη συζήτησή σας με τον Guy Lardreau το 1980, είχατε δηλώσει: «Προσπαθώ να γράψω την ιστορία των λεκτικών σχηματισμών που φαίνεται ότι καθόρισαν σε μια δεδομένη στιγμή, σε ορισμένους τόπους, μια κάποια συνειδητοποίηση της δομής της κοινωνίας». Νομίζω ότι αναφερόσαστε τότε κυρίως στη φάση της δουλειάς σας πάνω στην «τριλειτουρική» κοινωνία. Ίσως όμως δεν είναι ανώφελο να πάρουμε τη δήλωση αυτή για οδηγό προκειμένου να κατανοήσουμε ένα μεγάλο μέρος της δραστηριότητάς σας...*

G. B.: Νομίζω ότι, όταν απαντούσα στον Guy Lardreau, δεν σκεφτόμουν ιδιαίτερα το *Les Trois Ordres*. Ως ιστορικός μιας κοινωνίας πολύ παλιάς, ο στόχος μου υπήρξε πάντα να ανασυνγκροτήσω την ιδέα που είχαν οι άνθρωποι του 11ου ή του 12ου αιώνα για τη θέση

τους μέσα στον κόσμο. Αναζητούσα λοιπόν μια «συνειδητοποίηση», τη συνειδητοποίηση μιας ατομικής κατάστασης και ταυτόχρονα της συνολικής αρχιτεκτονικής της κοινωνίας. Το υλικό μου αποτελούσαν βασικά «λεκτικοί σχηματισμοί». Αυτό είναι κάτι που ποτέ δεν έπαψα να κάνω: να επιχειρώ να ανακαλύψω πώς σκέφτονταν τον κόσμο εκείνοι των οποίων τις μαρτυρίες έχουμε συλλέξει, δηλαδή οι άνθρωποι που σήμερα θα αποκαλούσαμε διανοούμενους.

E. A.: *Ας πάρουμε μια συγκεκριμένη περίπτωση: ένα από τα δοκίμιά σας, που δημοσιεύτηκε το 1976, το La diffusion du titre chavaleresque sur le versant méditerranéen de la chrétienté latine, αποτελεί ένα μεγάλο πρότυπο ιστορικής σημασιολογίας: η εμφάνιση και το νόημα της λέξης «miles» ανάμεσα στα τέλη του 10ου και τις αρχές του 12ου αιώνα, σε μια γεωγραφική περιοχή που εκτείνεται από την Καταλονία έως το Λάτιο. Αυτό που εντυπωσιάζει στη μελέτη σας είναι ο συνδυασμός εννοιών που προέρχονται από πηγές τεκμηρίωσης και από αφηγηματικά έργα. Πώς αντιμετωπίζετε, στη δουλειά σας, το βασικό ερώτημα της χρήσης διαφορετικών πηγών, που χαρακτηρίζονται από διαφορετικά είδη γλώσσας;*

G. D.: Αυτή είναι και η σπουδαιότερη δυσκολία στην οποία προσκρούω: η ετερογένεια των λεξιλογίων. Όλα τους είναι, αν μου επιτρέπεται να πω, τεχνητά. Δημιουργούν ένα παραπέτασμα μπροστά στη συγκεκριμένη, την ομιλούμενη γλώσσα. Όλα όσα χρησιμοποιώ, είναι μεταφράσεις, μεταγραφές. Διότι η γραφή (και από τα λόγια της Εποχής εκείνης τα μόνα που αντιλαμβανόμαστε είναι όσα γράφτηκαν), η γραφή ήταν μονοπώλιο των κληρικών, κι εκείνοι εκφράζονταν στα λατινικά. Χρησιμοποιούσαν, όταν έγραφαν, λέξεις που είχαν μάθει στο σχολείο. Καμιά φορά, εκλατίνιζαν τις λέξεις που άκουγαν να εκφέρονται γύρω τους, και η μαρτυρία τους γίνεται έτσι πολύ πιο πολύτιμη. Αυτή είναι και η περίπτωση της ομάδας λέξεων στην οποία αναφέρεστε: προκειμένου να μεταφράσουν τη λέξη «chevalier», άλλοι έπαιρναν απλώς την κλασική λατινική λέξη «miles», και άλλοι επινοούσαν τη λέξη «caballarius». Πέραν αυτού, η χρησιμοποίηση των μαρτυριών σχετικά με μια «συνειδητοποίηση» του κοινωνικού ιστού γίνεται πολύ δύσκολη λόγω της ετερογένειας των τρόπων γραφής. Δεν είναι και μικρή δυσκολία να συνδυάσεις το λεξιλόγιο ενός ιερέα της υπαίθρου, που μεταγράφει τους όρους ενός γαμήλιου συμβολαίου σε ένα κομμάτι πάπυρο, με το λεξιλόγιο ενός ανθρώπου με μεγάλη καλλιέργεια, που στο μυαλό του βρίθουν φράσεις της Βίβλου, του Αγίου Αυγουστίνου και του Λουκανού, και ο οποίος, μέσα στη γαλήνη μιας μονής, συνθέτει ένα ποίημα εμπνεόμενος από ένα κλασικό πρότυπο.

Ε. Α.: *Οι έρευνές σας στην ιστορική σημασιολογία είχαν, νομίζω, δύο χαρακτηριστικά: το νόημα του [ιστορικού] πλαισίου και το νόημα της ασυνέχειας. Με άλλα λόγια, αφ' ενός οι λεκτικές κινήσεις συναρθρώνονταν με τις κινήσεις της πολιτικής οργάνωσης και των οικονομικών δομών (απέχουμε πολύ από τον ιδεαλισμό). Αφ' ετέρου δίνετε μεγάλη προσοχή στους μετασχηματισμούς και τα ρήγματα. Κι εδώ πάλι, σκέφτομαι τη συζήτησή σας με τον Lardreau: «η ίδια νοητικο-λεκτική μορφή χρησιμοποιείται για να αποδώσει συγκεκριμένες πραγματικότητες που είναι εντελώς διαφορετικές ανάλογα με το χρόνο, κι ακόμα ανάλογα με τα κοινωνικά περιβάλλοντα». Εν συντομία, μπορούμε να κάνουμε λόγο για ευμετάβλητους λεκτικούς σχηματισμούς στο εσωτερικό μιας κοινωνίας σε συνεχή μεταμόρφωση;*

G. D.: Θα πρέπει να λάβουμε υπόψη, πράγματι, την ανεπαίσθητη και αδιόρατη εξέλιξη που τροποποιεί τη σημασία στο εσωτερικό ενός σημαίνοντος, το οποίο παραμένει σταθερό μέσα στον ρου της ιστορίας, και, ταυτόχρονα, τον κατακερματισμό του κοινωνικού πεδίου, που κάνει την ίδια λέξη να μην έχει το ίδιο νόημα στο στόμα ενός ιπότη και στο στόμα ενός μοναχού. Ας αναλογιστούμε σήμερα την πολλαπλότητα των σημασιών, στον δικό μας τρόπο ομιλίας, μιας λέξης όπως η λέξη «bourgeois» (αστός), και τη δυσκολία που θα αντιμετώπιζε για να την ερμηνεύσει ένας υποθετικός ιστορικός της γαλλικής κοινωνίας μετά από δύο αιώνες. Εγώ ο ίδιος βρέθηκα προ εκπλήξεως όταν ένα πρόσφατο εγχωμαστικό άρθρο της εφημερίδας *El Pais* με χαρακτηρίζει «επαρχιώτη μικροαστό».

E. A.: *Η ιστορική σημασιολογία απαιτεί μια χρήση των πηγών που να μην είναι αφελής. Είναι γνωστό ότι η παλαιογραφία πρέπει να αποτελεί μέρος της σκευής κάθε μεσαιωνολόγου. Διερωτάται όμως κανείς αν η μελέτη της ρητορικής δεν είναι πολύ σημαντικότερη, δεδομένου ότι πρόκειται για τον πλέον αποτελεσματικό μηχανισμό οργάνωσης των λόγων που έχει εκπονηθεί στη Δύση...*

G. D.: Βεβαίως, τα κείμενα αυτά, πρέπει κανείς να μάθει όχι μόνο να τα αποκρυπτογραφεί, αλλά και να τα διαβάξει. Και ορισμένα από αυτά, ιδίως εκείνα που προτείνουν πομπодώς μια ορισμένη αντίληψη της κοινωνικής οργάνωσης, είναι έργο διανοούμενων που δεν μπορούσαν να εκφραστούν έξω από τους τυπικούς κανόνες μιας περίπλοκης ρητορικής για την οποία πρέπει κανείς να ενημερωθεί οπωσδήποτε αν θέλει να καταλάβει αυτό που εκείνοι θέλουν να πουν. Και αυτό που ισχύει για τον 12ο αιώνα, ισχύει επίσης και για τον 20ό. Η επίσημη γλώσσα, αυτήν που καταγράφουμε για να μη χαθεί και ξεχαστεί, είναι πάντοτε κάπως «ξύλινη».

E. A.: *Ποια είναι τα σημεία επαφής ανάμεσα στη δουλειά σας πάνω*

στις λέξεις και σε άλλα εν εξελίξει εγχειρήματα; Σκέφτομαι τη γεωμανική Begriffsgeschichte, που μελετά τις κατηγορίες που δόμησαν η σκέψη της νεωτερικότητας, όπως οι ιδέες της ελευθερίας και της προόδου· ή ακόμα και την ιστορία της πολιτικής σκέψης όπως ασκείται από τον Skinner και τον Pocock, η οποία είναι πριν απ' όλα ιστορία των πολιτικών γλωσσών που χαρακτηρίζουν τις διάφορες εποχές. Ή ακόμα, τη μεταφορολογία του Hans Blumberg.

G. D.: Ε λοιπόν, είμαι υποχρεωμένος να επαναλάβω αυτό που είπα και στην αρχή. Δουλεύω σαν τεχνίτης, μαστορεύω. Τα βαρυσήματα ονόματα που μόλις αναφέρατε δεν μου λένε τίποτα, όσο και αν αυτό με γεμίζει ντροπή.

E. A.: *Το κοινωνικό λεξιλόγιο και τα μεγάλα ιδεολογικά συστήματα είναι τα πεδία στα οποία πειραματιστήκατε με σημασιολογικά εργαλεία μη κωδικοποιημένα· βρισκόμαστε στο έδαφος της ιστορίας της κοινωνίας και της πολιτισμικής ιστορίας. Δεν νομίζετε ότι από μια*

παρόμοια προσέγγιση μπορεί επίσης να προκύψει μια ανανέωση της πολιτικο-θεσμικής ιστορίας;

G. D.: Είτε πρόκειται για την κοινωνία είτε για τον πολιτισμό, ο ιστορικός σκοντάφτει αναπόφευκτα στο ζήτημα της εξουσίας. Είναι λοιπόν εντελώς τεχνητό να διαχωρίζει κανείς μια πολιτική ιστορία ή μιαν ιστορία των θεσμών, από μιαν ιστορία της κοινωνίας ή του πολιτισμού. Θεωρώ όμως, όπως κι εσείς, ότι οι ιστορικοί του πολιτικού και των θεσμών οι οποίοι, τουλάχιστον στη Γαλλία, παραμένουν πολύ συχνά δέσμοι πεπαλαιωμένων μεθόδων έρευνας, θα είχαν κάθε συμμάχια συναδέλφων τους οι οποίοι επιζητούν να κατανοήσουν, με αφετηρία τις λέξεις, την εξέλιξη των κοινωνικών σχέσεων και των πολιτισμικών γεγονότων. Διότι, ακόμα πιο άμεσα, οι λέξεις και οι φράσεις (αλλά και οι εικόνες, τα

εμβλήματα, ο τρόπος διευθέτησης μιας πομπής ή διάταξης των δημόσιων χώρων) αποκαλύπτουν σχετικά με την εξουσία και τον τρόπο που αυτή ασκείται, άλλα τόσα, αν όχι περισσότερα, από όσα λένε για την κοινωνία και αυτό που αποκαλούμε κουλτούρα.

Μετάφραση από τα γαλλικά: Σαπφώ Διαμαντή-Αγγελίδη (Κέντρο Λογοτεχνικής Μετάφρασης - Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών)

ΣΗΜΕΙΩΣΗ
1. *Liber*, τεύχος 12, Δεκέμβριος 1992.

